

บทคัดย่อ

ระบบการศึกษาเป็นกลไกพื้นฐานของการพัฒนาคน เป็นสิ่งที่สังคมหวังพึ่งพาให้เป็นเครื่องมือในการเตรียมคนให้พร้อมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เพื่อให้เกิดการพัฒนาประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นสำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) ในพื้นที่จังหวัดพะเยา ที่มีเป้าหมายสร้างการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ผ่านกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละท้องถิ่น จึงได้ใช้ “กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” เป็นเครื่องมือในการพัฒนาศักยภาพของบุคลากร ให้เกิดกระบวนการความคิดเป็นเหตุเป็นผลอย่างเป็นระบบ บนฐานของความรู้ข้อมูลและความต้องการของท้องถิ่น รวมทั้งนำไปใช้ในการพัฒนาเป็นหลักสูตรเพื่อแก้ไขปัญหาที่พบในชุมชนโดยใช้ความรู้และข้อมูลที่ถูกต้อง ตลอดจนยังเป็นการสร้างโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมคิดวิเคราะห์และร่วมวางแผนแก้ปัญหาของตนไปพร้อมกัน ทั้งนี้ “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” นอกจากถือได้ว่าเป็นภาระงานโดยตรงของ กศน.แล้ว ยังถือว่าเป็นกระบวนการพัฒนาศักยภาพของ “คน” เพื่อให้เกิดกระบวนการจัดการชุมชนของตนเองได้อย่างเหมาะสม และอย่างยั่งยืนโดยแท้จริง

ในช่วงปีพ.ศ. 2555-2556 ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สกว. จังหวัดลำปาง ได้ทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับ สนง.กศน. พะเยา อย่างต่อเนื่อง ที่ส่งผลให้เกิดการทำบันทึกความร่วมมือเพื่อใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นฐานของการพัฒนาศักยภาพบุคลากรทั้งเป็นพี่เลี้ยงและนักวิจัยในการขยายผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น รวมทั้งใช้ในการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ การพัฒนาอาชีพ และคุณภาพชีวิตของชุมชนเป้าหมายในพื้นที่ของ กศน. ดังนั้นเพื่อให้เกิดการพัฒนางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของสนง.กศน. พะเยาอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ โครงการวิจัยนี้จึงได้ออกแบบระบบพี่เลี้ยง ให้เป็นกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภายใต้การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในพื้นที่จังหวัดพะเยา ซึ่งให้ความสำคัญของการพัฒนาระบบพี่เลี้ยงด้วยการสร้างศักยภาพพี่เลี้ยง การพัฒนาระบบพี่เลี้ยง และการแสวงหาภาคีเครือข่ายในพื้นที่ช่วยหนุนเสริม ทั้งนี้คาดหวังว่า ระบบพี่เลี้ยงจะช่วยให้ กศน.พะเยา สามารถทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้อย่างมีคุณภาพและเกิดประสิทธิผลต่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่เป้าหมาย ซึ่งได้ผลการวิจัยดังนี้

ระบบพี่เลี้ยงที่ใช้มีการปรับปรุงให้สอดคล้องกับการขยายผลไปสู่พื้นที่อำเภอต่างๆ และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เป็นระบบพี่เลี้ยงที่ประกอบด้วยกลุ่มบุคคลที่มีความรู้ประสบการณ์และสถานะภาพแตกต่างกัน ได้แก่ ทีม กศน. (ครูและผู้บริหาร) นักวิจัยชุมชน อาจารย์ วพบ.พะเยา และอาจารย์จากเครือข่ายสถาบันการศึกษาในจังหวัดลำปาง(ม.ลำปาง) ซึ่งเป็นทีมที่ทำงานร่วมกันเป็นพี่เลี้ยงทีมนักวิจัยในพื้นที่เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในรูปแบบ “ทำไปเรียนรู้ไป(Active Learning)” และใช้บทเรียนที่ได้ไปปรับระบบการทำงานของพี่เลี้ยงให้สอดคล้องกับสถานการณ์จริง ทั้งนี้ได้อาศัยโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดพะเยาของ สกว.ในปีงบประมาณ.2559-2560

การมีระบบพี่เลี้ยงช่วยหนุนเสริมให้ สนง.กศน.พะเยา ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยของ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จำนวน 4 โครงการในปีงบประมาณ. 2559 และสามารถดำเนินงานไปตามแผนงานได้ตามวัตถุประสงค์(ขณะนี้กำลังดำเนินงานในระยะที่ 2) ตลอดจนได้ช่วยให้เกิดการพัฒนาโจทย์วิจัยเพื่อจัดทำเป็นข้อเสนอโครงการวิจัย สกว.ในปีงบประมาณ.2560 อีก 3 โครงการอีกด้วย นอกจากนี้ยังสร้างความมั่นใจในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของกศน.ทั้งในระดับจังหวัดและอำเภอ ที่ก้าวไปสู่การจัดการระบบ

พี่เลี้ยงได้ด้วยตนเองโดยใช้ระบบพี่เลี้ยงสอนพี่เลี้ยง ทั้งนี้สามารถขยายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้ครอบคลุมทั้ง จังหวัดพะเยา (ทั้ง 9 อำเภอ)

อย่างไรก็ดีงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของ กศน.พะเยาที่มีระบบพี่เลี้ยงหนุนเสริมนี้ เกิดผลต่อการแก้ปัญหาของชุมชนที่ร่วมวิจัยได้เป็นรูปธรรม แต่ยังไม่ส่งผลต่อการพัฒนาบุคลากรและองค์กร กศน.ที่ท้าทายถึงการปรับระบบพี่เลี้ยงให้ยังทำงานได้ภายใต้ระบบการบริหารจัดการของกศน.พะเยาและข้อจำกัดที่มีอยู่ ทั้งนี้ได้พบข้อจำกัดในประเด็นศักยภาพพี่เลี้ยง ที่จำเป็นต้องเติมเต็มทักษะประสบการณ์ให้กับพี่เลี้ยง กศน. โดยเฉพาะการค้นหาโจทย์ให้คมชัด การหยิบใช้เครื่องมือวิเคราะห์ชุมชนได้อย่างเหมาะสม และการเก็บข้อมูลสำคัญเพื่อการเขียนรายงาน ตลอดจนสร้างความมั่นใจของพี่เลี้ยง กศน. ในการทำงาน และเป็นที่ยอมรับในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของครู กศน. นอกจากนี้ยังพบข้อติดขัดในระบบการทำงานของพี่เลี้ยง ที่ต้องปรับให้เป็นระบบพี่เลี้ยง กศน.ที่จัดการตนเองได้ โดยจัดเข้าไปอยู่ในแผนการบริหารจัดการของ กศน.พะเยา แสวงหาทีมวิชาการและเครือข่ายหนุนเสริมในพื้นที่พะเยา ตลอดจนเปิดโอกาสให้นักวิจัยชุมชนที่มีศักยภาพได้มีส่วนร่วมในบทบาทพี่เลี้ยงมากขึ้น

ในรายงานวิจัยนี้ ยังได้สรุปบทเรียนการทำงานของระบบพี่เลี้ยง ข้อสังเกต ข้อค้นพบ สิ่งที่ทำทลาย ปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไข ตลอดจนเครื่องมือการเขียนรายงานและสกัดข้อมูลเพื่อการเขียน ตลอดจนคู่มือการเป็นพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (อยู่ในภาคผนวก) ไว้อีกด้วย